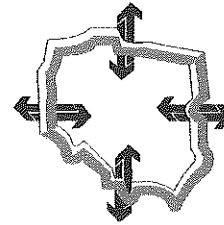

Dzieci i młodzież
w procesie kształtowania
postaw kulturowych

Redaktor serii „Edukacja Międzykulturowa”:
Tadeusz Lewowicki

Logo serii „Edukacja Międzykulturowa”:
Tadeusz Lewowicki

praca zbiorowa pod redakcją
Tadeusza Lewowickiego i Jolanty Suchodolskiej

Dzieci i młodzież w procesie kształtowania postaw kulturowych

Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej,
wielo- i międzykulturowej
(materiały dla nauczycieli gimnazjów
i szkół ponadgimnazjalnych)

Wydział Etnologii
i Nauk o Edukacji
Uniwersytetu
Śląskiego
w Katowicach

Wyższa Szkoła
Pedagogiczna ZNP
w Warszawie

Cieszyn – Warszawa – Kraków 2012

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012
© Copyright by Uniwersytet Śląski w Katowicach
© Copyright by Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie
© Copyright by Tadeusz Lewowicki
© Copyright by Jolanta Suchodolska

Recenzent:
prof. dr hab. Stefan Mieszalski

Redakcja wydawnicza:
Zespół

Projekt okładki:
Ewa Beniak-Haremska

Publikacja dofinansowana przez
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
i Wyższą Szkołę Pedagogiczną ZNP w Warszawie

ISBN 978-83-7587-532-4
ISBN 978-83-7587-531-7

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Cieszyn – Warszawa – Kraków 2012

Spis treści

Wstęp 7

Część I

**Gimnazjalista jako podmiot działań szkoły w zakresie kształtowania
świadomości regionalnej, narodowej, europejskiej oraz rozwijania tożsamości
otwartej na świat**

Barbara Chojnacka-Synaszko, Beata Koziół
Wprowadzenie 13

Beata Koziół
Kształtujemy poczucie zakorzenienia w kulturze i postawy społeczne
wobec Innego (przeciwdziałamy stereotypom i uprzedzeniom,
budujemy postawy tolerancyjne) 17
Scenariusze 21

Barbara Chojnacka-Synaszko, Beata Koziół
Kształtujemy tożsamość gimnazjalisty – lokalno-regionalną,
narodową i europejską 85
Scenariusze 90

Część II

**Kształtowanie postaw młodzieży wobec dziedzictwa regionu, narodu
i Europy oraz rozwijanie tolerancji – zadaniem szkoły średniej**

Barbara Grabowska
Wprowadzenie 123

Barbara Grabowska, Aleksandra Gancarz
Stosunek do dziedzictwa kulturowego 133
Scenariusze 138

Barbara Grabowska
Spotkania z Innym – wolne od stereotypów, pełne otwartości i tolerancji 167
Scenariusze 172

Wykaz publikacji w serii „Edukacja Międzykulturowa” 203

Spis scenariuszy 207

Wstęp

Przygotowanie do życia we współczesnym świecie, a tym bardziej do życia w świecie jutra, wymaga starań edukacyjnych umożliwiających dzieciom i młodzieży, jak również dorosłym rozumne funkcjonowanie w warunkach wielokulturowości – w państwach i społeczeństwach wielokulturowych. Proces integracji europejskiej, otwarcie granic i nasilone migracje ludności sprawiają, że stajemy się tego coraz bardziej świadomi. Nasilają się kontakty z ludźmi innych narodowości, kultur, wierzeń, odmiennego od naszego koloru skóry. Stykamy się – i to coraz częściej i w różnych sytuacjach – z tymi ludźmi w Polsce i poza jej granicami. Skłania to do bliższego poznania tych różnych Innych i stworzonych przez nich kultur. Wydaje się to właściwą drogą do zapobiegania uprzedzeniom, stereotypom, konfliktom. To droga kształtowania klimatu pokojowego współistnienia i – co ważniejsze – pomyślniej współpracy.

Trud kształtowania postaw wobec Innych i ich kultur podejmowany jest m.in. na gruncie edukacji. Wprowadza się rozmaite elementy edukacji wielokulturowej – uwzględniającej zróżnicowanie regionalne, etniczne, narodowościowe, kulturowe. Ogólne ramy tej edukacji zostały wyznaczone w podstawach programowych, a w praktyce szkolnej pojawiają się różne realizacje – z większym lub mniejszym wkładem autorskim nauczycieli. Wciąż jednak brakuje opracowań metodycznych, które mogłyby być pomocne w edukacji wielokulturowej. Niniejsza książka jest próbą chociażby częściowego wypełnienia tej luki. Jednocześnie stanowi ona kontynuację zbioru opracowań teoretyczno-metodycznych przeznaczonych do wykorzystania w przedszkolach i w szkołach podstawowych – publikacji pod naszą redakcją *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej (materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych)*.

Ta książka została pomyślana jako pomoc dla nauczycieli gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Podobnie jak poprzednia publikacja – zawiera ona wprowadzenia przedstawiające teoretyczne tło propozycji metodycznych, a następnie scenariusze zajęć. W tym wstępie, podobnie jak we wstępie do poprzedniego zbioru, należy podkreślić, że teoretyczne wprowadzenia zawierają przede wszystkim wątki psychologiczne, pedagogiczne, w części również socjologiczne. Motywami przewodnimi są kwestie tożsamości, wprowadzanie w świat różnych kultur, prawidłowości rozwojowe oraz działania kształcające i wychowawcze. We wprowadzeniach znajdują się liczne odwołania do literatury, co zainteresowanym Czytelnikom ułatwi poszukiwanie źródeł pogłębienia wiedzy oraz samodzielne studia. Autorkami tych teoretycznych

partii książki są nauczycielki akademickie, zatrudnione w Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Wszystkie autorki od lat zajmują się zagadnieniami edukacji wielo- i międzykulturowej.

Na metodyczną część książki składają się głównie scenariusze zajęć opracowane przez nauczycieli – słuchaczy studiów podyplomowych na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – oraz przez studentów (w części także nauczycieli) kierunku pedagogika na tym wydziale. Scenariusze te powstały w ramach prac związanych z udziałem w studiach podyplomowych i/lub udziałem w zajęciach specjalizacyjnych z edukacji wielo- i międzykulturowej. Przygotowanie projektów metodycznych odbyło się pod kierunkiem nauczycieli akademickich – także autorek teoretycznych wprowadzeń. Scenariusze były poddawane praktycznej weryfikacji i ewaluacji. We wszystkich uwzględniono podobne elementy – poczynając od celów zajęć, poprzez propozycje metod i form zajęć, pomocy dydaktycznych, przebieg zajęć – na (w większości) wykorzystanej literaturze kończąc. Do wielu scenariuszy dołączono wzory zabaw, gier i innych pomocy. W większości konspekty są autorskimi propozycjami słuchaczy i studentów przywołanych wyżej studiów. Nazwiska autorów podane zostały w przypisach przy każdym scenariuszu. Przywołane są w tym zbiorze także wybrane przykłady zajęć autorstwa osób spoza środowiska UŚ. Informacje o autorach i źródłach także zamieszczono w przypisach.

W sumie powstało oryginalne opracowanie teoretyczno-metodyczne, będące wynikiem współpracy pracowników akademickich, nauczycieli i studentów. Rozważania teoretyczne i propozycje metodyczne dotyczą wybranych, kluczowych kategorii pojęciowych i zagadnień właściwych edukacji w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych, a związanych z wielokulturowością i towarzyszącymi jej zjawiskami – pożądanymi i niepożądanymi. Propozycje metodyczne są stosunkowo bogate w warstwie informacyjno-poznawczej, a jednocześnie sprzyjają aktywności uczniów i dają okazję do przeżyć – składając się na wielostronny proces kształcenia i wychowania. Należy przy tym podkreślić, że przyjęcie przez autorów projektów metodycznych podobnego schematu przedstawiania własnych propozycji nie ograniczyło możliwości indywidualnego czy zespołowego zróżnicowania (autorskich przeciw) pomysłów.

Zbiór ten zatem przygotowano jako teoretyczno-metodyczną pomoc dla zainteresowanych nauczycieli. Poszczególne propozycje można traktować jako gotowe wzory zajęć, można również znaleźć w nich inspiracje do tworzenia własnych projektów czy modyfikacji odpowiednich w określonych warunkach i sytuacjach edukacyjnych. Będziemy – wraz z autorami opracowań teoretycznych oraz propozycji metodycznych – radzi, jeżeli Czytelnicy skorzystają z tych możliwości.

Pragniemy zwrócić szczególną uwagę Czytelników na te wątki proponowanych zajęć, które nie tylko sprzyjają podejściu właściwemu edukacji wielokulturowej – ukazującej różne kultury, ale także są właściwe edukacji międzykulturowej – zachęcającej do otwartości na Innych i ich kultury, do poznawania i – co więcej – korzystania z dorobku innych kultur, wzajemnego wzbogacania kultury własnej grupy i innych kultur. To szansa na kształtowanie – jak określa się to w socjologii i w pedagogice

międzykulturowej – wielowymiarowej tożsamości obejmującej identyfikację zarówno lokalne, regionalne, jak i narodowe oraz państwowe, ale również europejskie, globalne.

Z myślą o osobach, które zechcą się bliżej zapoznać z literaturą poświęconą edukacji międzykulturowej i szukać także innych inspiracji, na końcu książki zamieszczono wykaz publikacji składających się na serię „Edukacja Międzykulturowa”. Wierzymy, że edukacja międzykulturowa stanie się ważną, pożyteczną i jednocześnie pasjonującą przygodą zawodową dla coraz większej liczby nauczycieli i wychowawców.

*

Wydanie niniejszej publikacji było możliwe dzięki pomocy władz akademickich Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej ZNP. Znaczący udział w wydaniu tego zbioru ma Oficyna Wydawnicza „Impuls”, która z powodzeniem wypełnia funkcje zarówno wydawcy książek, jak i mecenasa działalności naukowej. Pragniemy podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tomu.

Redaktorzy tomu

Wykaz publikacji w serii „Edukacja Międzykulturowa”

Dotychczas w serii „Edukacja Międzykulturowa” przygotowywanej przez Społeczny Zespół Badań Kultury i Oświaty Pogranicza oraz Zakład i Katedrę Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Śląskiego, Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie, przy współpracy Wyższej Szkoły Pedagogicznej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie ukazały się następujące publikacje:

1992

Dzieci z Zaolzia (z badań osobowości uczniów szkół podstawowych z polskim językiem nauczania), red. T. Lewowicki, UŚ Filia, Cieszyn.

Hierarchia wartości i plany życiowe dzieci z Zaolzia, red. T. Lewowicki, UŚ Filia, Cieszyn.

1994

Kulturowe, społeczne i edukacyjne wyznaczniki dróg życiowych młodzieży z Zaolzia, red. T. Lewowicki, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

Poczucie tożsamości narodowej młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego, red. T. Lewowicki, UŚ Filia, Cieszyn.

1995

Spółeczności młodzieżowe na Pograniczu, red. T. Lewowicki, UŚ Filia, Cieszyn.

1996

Spółeczności pogranicza – Wielokulturowość – Edukacja, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

1997

Osobowość i społeczne funkcjonowanie młodzieży regionu Podbeskidzia, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

1998

Młodzież i tolerancja. Studium z pogranicza polsko-czeskiego, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, UŚ Filia, Cieszyn.

Problemy pogranicza i edukacja, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, UŚ Filia, Cieszyn.

2000

Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

Rodzina – Wychowanie – Wielokulturowość, red. T. Lewowicki, J. Suchodolska, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

Szkoła na pograniczach, red. T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

2001

W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, UŚ Filia, Cieszyn.

2002

Edukacja wobec ładu globalnego, red. T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, T. Pilch, S. Tomiuk, Żak, Warszawa.

Intercultural Education: The Individual in Relation to Others and Other Cultures, red. T. Lewowicki, J. Urban, UŚ Filia, Cieszyn.

Kwestie wyznaniowe w społecznościach wielokulturowych, red. T. Lewowicki, A. Różańska, U. Klajmon, UŚ Filia, Cieszyn.

Różańska A., *Działalność edukacyjna Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego Wyznania na Zaolziu*, Wydawnictwo Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania, Cieszyn.

2003

Świat wartości i edukacja międzykulturowa, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Gajdzica, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

2004

Język, komunikacja i edukacja w społecznościach wielokulturowych, red. T. Lewowicki, J. Urban, A. Szczypka-Rusz, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

2005

Polityka społeczna i oświatowa a edukacja międzykulturowa, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

Przemiany społeczno-cywilizacyjne a edukacja szkolna – problemy rozwoju indywidualnego i kształtowania się tożsamości, red. T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska, UŚ Filia – WSP ZNP – Impuls, Cieszyn – Warszawa – Kraków.

2006

Gajdzica A., *Reforma oświaty a praktyka edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

Teorie i modele badań międzykulturowych, red. T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, E. Ogrodzka-Mazur, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

Z teorii i praktyki edukacji międzykulturowej, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, UŚ Filia – WSP ZNP, Cieszyn – Warszawa.

2007

Edukacja międzykulturowa na pograniczach w pierwszych latach rozszerzonej Unii Europejskiej – teoria i praktyka, red. T. Lewowicki, J. Urban, Gnome, Katowice.

Intercultural Education: Theory and Practice, eds. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Szczurek-Boruta, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Ogrodzka-Mazur E., *Kompetencja aksjologiczna dzieci w młodszym wieku szkolnym. Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

Szczurek-Boruta A., *Zadania rozwojowe młodzieży i edukacyjne warunki ich wypełniania w środowiskach zróżnicowanych gospodarczo i kulturowo – studium pedagogiczne*, Wydawnictwo UŚ, Katowice.

Szczurek-Boruta A., *Edukacja i odkrywanie tożsamości w warunkach wielokulturowości – szkice pedagogiczne*, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – Impuls, Cieszyn – Kraków.

2008

Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – doświadczenia na pograniczu polsko-czeskim, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Gajdzica, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości – problemy i propozycje rozwiązań, red. T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Różańska, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Praca nauczyciela w warunkach wielokulturowości – studia i doświadczenia z pogranicza polsko-czeskiego, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Socjopatologia pogranicza a edukacja, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Gajdzica, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

2009

Piechaczek-Ogierman G., *Postawy zdrowotne uczniów i ich socjokulturowe uwarunkowania*, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Toruń.

Spoleczne uwarunkowania edukacji międzykulturowej, t. 1, *Konteksty teoretyczne*, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, J. Urban, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Spoleczne uwarunkowania edukacji międzykulturowej, t. 2: *Problemy praktyki oświatowej*, red. T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Poczucie tożsamości i stosunek młodzieży do wybranych kwestii społecznych – studium z pogranicza polsko-czeskiego, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Borderland Sociopathology and Education, eds. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Gajdzica, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

2010

Szkolnictwo z polskim językiem nauczania w państwach europejskich – stan, problemy i perspektywy, red. T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, A. Szczurek-Boruta, Uniwersytet w Białymstoku – Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Białystok – Cieszyn – Warszawa.

Edukacja międzykulturowa – teorie, poglądy, doświadczenia społeczne, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Klajmon U., *Działalność wychowawcza Kościoła katolickiego na Śląsku Cieszyńskim*, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Toruń.

Pedagogika międzykulturowa wobec wykluczenia społecznego, red. T. Lewowicki, J. Suchodolska, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ – WSP ZNP, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń.

Spis scenariuszy

1. Mniejszości etniczne w Polsce	21
2. Prawa człowieka w Polsce i na świecie	29
3. Mniejszości narodowe w Polsce	38
4. Mniejszości narodowe – trudne sytuacje, łagodzenie konfliktów	42
5. Romowie – moi koledzy	45
6. Cały świat to jedna rodzina – Inny nie znaczy gorszy czy lepszy	49
7. „Tacy sami, a ściana między nami”	53
8. Jesteśmy różni, ale to nas nie dzieli	59
9. Tolerancja wobec Inności	63
10. Czy to chłopak, czy dziewczyna – wszyscy równi – to doktryna! Stop dyskryminacji płciowej!	66
11. Małe dziewczynki są delikatne i łagodne, a chłopcy butni i rządni przygód – stereotypy płciowe	74
12. „Budować ściany wokół siebie – marna sztuka”	77
13. Kim jestem i dokąd zmierzam?	90
14. Postrzeganie siebie wśród innych	95
15. Odkrywanie swojego Ja	98
16. Tradycje rodzinne	103
17. „Mała ojczyzna”	106
18. Ja i mój region – czy w Wiśle jest coś ciekawego?	109
19. Ojczyzna	113
20. Unia Europejska	116
21. Świętujemy rocznicę przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	119
22. Wyspa MonoMulti – gra symulacyjna	138
23. Derdianie i inżynierowie – gra symulacyjna	142
24. Kim są współcześni repatrianci?	147
25. Śladami praw człowieka	153
26. Prawa dziecka oraz prawa ucznia	158
27. Zegar stereotypów	172
28. Krok do przodu	175
29. W grupie i poza grupą	179
30. Treść moich stereotypów	182
31. Spotkanie z Innym – wywiad kulturowy	185
32. Fazy uczenia się międzykulturowego	187
33. Tolerancja	189
34. Szacunek dla odmienności	190
35. „Życie nie tylko po to jest, by brać...”. Tolerancja jako element życia i kultury człowieka	199